

omdat er diepere regionen zijn in den mensch dan die van de rede en van het verstand.

Maar dramatiek werpt niet alleen een sluier over de ziel van de dramatis personae. Zij verhindert ook den kunstenaar om zijn ziel in werking te stellen. De dramatiek (die is het denken en het spreken van den geest) overstemt in den kunstenaar het fluisteren van de ziel.

Dramatiek is: iets op zelf-bepaalde (subjectieve) wijze ondervinden, ondergaan en beschouwen. Het is een oordeel, dat rede en gemoed uitspreken over een waargenomen geval of feit. Onbevangenheid in een portret (waarbij de kunstenaar zich gegeven heeft in de grootste belange-looze menschenliefde) kan daardoor belangrijker zijn dan de zwaarste dramatiek (de diepste tragiek, de innigste dramatiek zelfs, zooals de liefde tusschen een paar menschen of tusschen de leden van een gezin), waar de kunstenaar zich nog boven stelt, en dus nog buiten staat.

In het portret van den z.g.n. Titus met den Valk heeft Rembrandt de dramatiek achter zich gelaten, en als waarde door een hoogere waarde overtroffen.

Het derde hoogtepunt vormt de Familiegroep te Brunswijk, in zich vereenigend het evolutie-eindpunt van vier factoren: van de dramatiek, van de plastiek, van de compositie en van de kleur-tegenstelling. Was dat eindpunt voor de dramatiek reeds bereikt in het Joodsche Bruidje, met zijn religieus karakter in uitdrukking, houding en gebaar, en voor de plastiek in de Staalmeesters, wat schoonheid van groep-compositie aangaat, had Rembrandt in de Staalmeesters nog niet het laatste woord gesproken. En waar het Joodsche Bruidje nog slechts twee kleurmassa's heeft, daar heeft deze Familiegroep — als apotheose en einde van Rembrandt's coloristisch werken en streven — een vol orkest van kleuren.

Missen de Staalmeesters (noodzakelijkerwijs) de verheven stemming van het Joodsche Bruidje en van de Familiegroep, en (door het opofferen van de „naetuerlijkheit” aan de „beweegchelijkheid”) zelfs de natuurlijke, van-zelf-sprekende stemming aan vergaderen verbonden, ze missen ook — voor den goeden verstaander — de goedheid van vele van Rembrandt's portretten, die goedheid (goedheid van open, schuldeloos vertrouwen) die hem zoo in den grond onderscheidt van vrijwel de geheele Italiaansche Renaissance-kunst. Die goedheid ziet men op den Jongen Man met den Valk, en op zijn pendant, de Jonge Vrouw met den Waaier, op de 50-jarige Catharina Hoogsaet niet minder dan op den z.g.n. Kleinen Titus met den Valk en den z.g.n. Volwassen Titus. Maar dat Rembrandt ook anders kon wezen, een anderen kijk kon hebben, dat ziet men aan het late Zelfportret met den sardonischen lach; nòg meer aan het Varken (in de Bonnat-Collectie) met